

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2025.1\(65\).21-25](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2025.1(65).21-25)
УДК 331.1

Тізеш П.П., Белей Н.П., Місйяло О.В.

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДУАЛІЗМ АБО ІНТЕГРОВАНІЙ МОНІЗМ

Стаття присвячена методологічному обґрунтуванню моністичного підходу до людського потенціалу та інноваційної активності як стратегічних факторів розвитку економічної системи. Вказані фактори діють паралельно, при їх загальній стратегічній спрямованості вони посилюють один одного, забезпечуючи ефект синергії. А це дозволяє скоротити ресурси й досягти заданого результату з найменшими витратами. Виділені основні функції, котрі виконує людський потенціал та інноваційна активність, що дозволило запропонувати визначати симбіоз інноваційної активності та людського фактора як інтегрованого моністичного чинника.

Ключові слова: людський потенціал, інновації, інноваційна активність, стратегічний фактор, дуалізм, монізм, конкурентоспроможність, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Складність сучасного соціально-економічного життя, постійні виклики глобального світу, поглиблення протиріч у науках економічного розвитку, постійна поява контрдумок стосовно стратегії розвитку та методів її імплементації обумовлюють доцільність пропозиції філософсько-економічного ракурсу на такі фактори якісних економічних перетворень як людський потенціал та інноваційна активність. Вказані чинники розглядаються як базові для формування конкурентних переваг економічних систем будь-якого рівня, вони обумовлюють вибір магістрального шляху розвитку, акцентів управління економічною системою. Дослідження факторів людського потенціалу та інноваційної діяльності з позицій дуалізму або монізму забезпечує управління економічною системою методологією, котра повинна сприяти підвищенню її ефективності та розвитку.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Проблематика економічного розвитку та

дослідження основних його факторів знаходять увагу зарубіжних та вітчизняних науковців. Report of OECD (2010) представляє твердження, що «investigates innovation systems and their application; the key role of knowledge in innovation for development; and the importance of comparable country studies and official statistics on innovation» [9]. Ivanna Dovba (2019) описує «Innovations as a priority direction of socio-economic growth directly affect the quality of human life» [2]. В монографії В. Мікловди та ін. представлені «інноваційні та інституціональні механізми активізації» [8] стратегічних можливостей економічних систем.

Проблематиці людського потенціалу присвятили праці Н. Кубіній, показавши залежність людського розвитку та продуктивності праці [7] та значення людського потенціалу у «стратегічних галузях регіону» [10]. М. Палінчак представив роль праці як результат «компаративного аналізу ефективності» [1].

При всій правомірності вказаних думок, недостатньо розкритими залишаються методологічні засади взаємодії факторів людського розвитку та інноваційної активності в процесі розвитку економіки та формування стратегічної конкурентоспроможності.

Метою публікації є обґрунтування методологічного підходу, котрий забезпечить економічну систему інструментом управління, що дозволить забезпечити сталий та випереджальний розвиток.

Для досягнення мети вирішені задачі:

1. Проведена порівняльна характеристика монізму та дуалізму як методологічних засад управління факторами розвитку.

2. Виявлені основні функції людського потенціалу та інноваційної діяльності, що реалізуються в процесі економічної діяльності.

©Тізеш П.П., доктор філософії, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5029-5949>

Белей Н.П., старший викладач кафедри економіки, підприємництва та торгівлі, економічний факультет ДВНЗ «УжНУ» тел.0506783036, e-mail: natalia.beley@uzhnu.edu.ua;

<https://orcid.org/0000-0001-6452-6173>

Місйяло О.В., старший викладач кафедри економіки, підприємництва та торгівлі, економічний факультет ДВНЗ «УжНУ», тел.0509697783, e-mail:

oksana.danaikanych@uzhnu.edu.ua;
<https://orcid.org/0000-0001-8866-2890>

Виклад основного матеріалу. Oxford Dictionary визначає дуалізм як «the division of something conceptually into two opposed or contrasted aspects, or the state of being so divided: «a dualism between man and nature»; the quality or condition of being dual; duality» [4].

Західні філософи стверджують, що «Dualism is a philosophical standpoint that states that reality is composed of *both* physical and nonphysical substances. It considers the body to be physical while the mind is not, and therefore, the mind and body are separate entities» [5].

Українська філософська думка вважає, що «дуалізм це – філософська теорія, яка стверджує, що всесвіт складається з двох незмінних і незалежних речовин, або вчення, що він базується на двох фундаментальних принципах (наприклад, добро і зло). Цим дуалізм відрізняється від монізму – вірування лише в одну матерію чи принцип, а також від плюралізму, який дотримується погляду що таких першопочатків є багато. Однією з найпоширеніших дуалістичних теорій у філософії з часів Декарта, є думка, що світ складається з ментальної субстанції (розум чи свідомість) і фізичної субстанції (тіло чи матерія)» [3].

У продовження вказаних позицій дуалізм розглядаємо в контексті даної наукової праці як теорію, котра дозволяє поєднати два починання, два принципи, два фактори, котрі можуть бути самостійними, але вони є притаманними одній системі й знаходяться у постійній взаємодії.

Монізм – це теорія, котра дозволяє виявити головну роль певного чинника. Так, вважається, що «Monism is a very broad term, applicable to any doctrine which maintains either that there is ultimately only one thing, or only one kind of thing; it has also been used of the view that there is only one set of true beliefs» [6]. Філософія доводить, що може мати декілька визначень: «монізм (грец. monos – один, єдиний) – 1) зведення різноманітності всього, що існує (речей, явищ, процесів та ін.) до чогось єдиного – субстанції, першооснови, першопочатку; 2) виведення всього існуючого з одного початку, з однієї субстанції; 3) єдиний погляд у процесі обговорення певного питання чи проблеми; 4) відсутність альтернативи» [12].

Вважається, що «Монізму протистоїть дуалістичне трактування світу, відповідно до якого він утворений двома існуючими, вихідними початками – матеріальним і ідеальним. Перше з них поєднує сферу тілесно-предметної реальності, а друге – сферу духу. Творцем дуалістичного навчання є Р. Декарт (1596-1650). Він зробив спробу побудувати філософську систему на основі визнання одночасного, самостійного існування свідомості й матерії, душі й тіла. Характеризуючи світ, як утір Бога, він заперечував єдність світу й учив, що світ складається із двох незалежних субстанцій: духовної й матеріальної, душі й тіла» [11].

В контексті монізму доцільно виділити основний чинник, котрий є визначальним для розвитку економіки.

При всій широті факторної лінійки найбільш важливими виступають людський чинник та інноваційна діяльність. Вказані фактори діють паралельно, при їх загальній стратегічній спрямованості вони посилюють один одного, забезпечуючи ефект синергії. А це дозволяє скоротити ресурси й досягти заданого результату з найменшими витратами. Тобто при управлінні людським фактором та чинником інноваційної активності як симбіозом через досягнення ефекту синергії формується ефективна модель економічного розвитку, що само собою є стратегічною конкурентною перевагою.

Спільність дії людського чинника та інноваційної активності проявляється через функції, що представлені на рис. 1.

Інноваційна активність є важливим фактором для розвитку будь-якої економіки, організації та суспільства в цілому. Її значимість можна виділити через реалізацію наступних функцій:

1. Економічний розвиток. Інновації сприяють зростанню продуктивності економічної системи та ефективності виробництва, формують нові галузі та види економічної діяльності. Вони дозволяють створювати нові продукти, послуги, процеси, що можуть значно покращити економічні показники.

2. Техніко-технологічний прогрес. Інновації є основою та двигуном технічного прогресу, який дає можливість створювати нові технології, нові технічні можливості.

Рис. 1. Функції людського потенціалу та інноваційної активності (складено П.Тізеш)

3. Конкурентоспроможність. Інновації дозволяють бути піонерами новацій, що надає додаткові конкурентні переваги: лідерство у бізнесі, формування нових ринків й т.д. Підприємства, що зайняті у сфері інновацій адаптуються до змін на ринку, впроваджують нові ідеї та здійснюють їх практичну імплементацію.

4. Вплив на робочу силу. Ставлять нові вимоги перед робочою силою, що вимагає її якісних перетворень.

5. Вплив на ринок праці. Інновації потребують як нових компетенцій робочої сили, так і створюють нові робочі місця, підвищують вартість товару робоча сила. Іншими словами, інновації сприяють створенню нових індустрій та секторів економіки, що, в свою чергу, сприяє створенню нових робочих місць і розвитку людських ресурсів.

6. Розвиток соціуму. Інноваційні ідеї можуть суттєво змінювати соціальні процеси, відносини у соціумі, покращувати умови життя, зокрема через розвиток нових медичних технологій, екологічних рішень та покращення інфраструктури, що змінює стиль та якість життя.

Загалом, інноваційна активність є ключовою для досягнення сталого розвитку, стратегічної конкурентоспроможності економічних акторів та формування нових умов соціального життя.

Значимість людського потенціалу полягає в тому, що саме люди є головним ресурсом для розвитку будь-якої організації, суспільства або держави. Їхні знання, навички, креативність, інноваційні ідеї та здатність адаптуватися до змін є основою прогресу. Саме людський потенціал надає можливості для інноваційної діяльності або формує перешкоди. Основний вплив людського потенціалу на стан та діяльність економічного гравця проявляється через функції:

1. Економічний розвиток. Людський потенціал визначає ефективність та результативність економіки, сприяє створенню нових продуктів, послуг та технологій, що стимулює економічне зростання.

2. Науково-технічний прогрес. Люди генерують ідеї, перетворюють їх на практичні заходи, сприяючи розвитку технічної та технологічної бази економічної системи.

3. Формування конкурентних переваг. Людський потенціал, володіючи більш широкими та якісними компетентностями, креативністю та здатністю до ефективного управління, створює такі умови життєдіяльності економічної системи, котрі забезпечують їй можливості отримання економічних, соціальних, політичних бонусів та переваг у порівнянні з іншими економічними суб'єктами.

4. Вплив на робочу силу. Людський потенціал проявляється в процесі економічної

діяльності через якісні та кількісні параметри робочої сили. Процес розвитку людського потенціалу базується на нових вимогах до праці, а, відповідно, до робочої сили.

5. Вплив на ринок праці. Людський потенціал в процесі розвитку не тільки забезпечує більш якісне функціонування робочої сили, але сприяє розвитку мережі нових високотехнологічних робочих місць та також, як й інновації, вимагає від бізнесу підвищення вартості робочої сили через ріст заробітної плати.

6. Соціальний розвиток полягає в наступному. Люди є носіями культурних та соціальних цінностей і саме їхня взаємодія формує суспільні інститути, сприяє соціальній згуртованості та розвитку гуманітарної сфери.

Виходячи з того, що інноваційна активність та розвиток людського потенціалу виконують однакові функції, доцільним є визначення людського потенціалу та інноваційної активності як факторного симбіозу розвитку економічної системи, котрий перетворюється на моністичний чинник з певним набором функцій.

Практичне значення даного підходу полягає в тому, що прийняття управлінських рішень повинно спиратися на інтегрований монізм вказаних чинників й враховувати паралельну функцію кожного з них.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити порівняння двох філософських підходів до визначення основних засад стратегічного

розвитку економічної системи: дуалістичного ракурсу з позицією монізму.

Дуалістичний підхід дозволяє окреслити два початки, котрі лежать в основі розвитку економічної системи. Такими починаннями виступає людський потенціал та інноваційна активність.

В дослідженні виявлені основні функції людського потенціалу та інноваційної активності, до котрих віднесено: забезпечення економічного розвитку, формування стратегічної та оперативної конкурентоспроможності, науково-технічний прогрес, розвиток робочої сили, трансформація ринку праці, перетворення соціуму. Результати теоретичного аналізу дозволили відмітити, що й людський потенціал, й інноваційна діяльність виконують спільні функції розвитку економічної системи. Враховуючи вищенаведене, можна запропонувати застосування монізму як філософської основи управління розвитком економічної системи. Інноваційна активність та розвиток людського потенціалу виконують однакові функції, що обумовлює доцільність визначення людського потенціалу та інноваційної активності як факторного симбіозу розвитку економічної системи, котрий перетворюється на моністичний чинник з визначеним набором функцій.

У подальших дослідженнях заплановано дослідити системні складові людського потенціалу та їх залежність від інноваційної діяльності економічного суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Craig, E. Monism. In *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Taylor and Francis. 1998 URL: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/monism/v-1>. doi:10.4324/9780415249126-N034-1 (дата звернення: 07.03.2025)
2. Dovba I. Factors influencing the innovative development of the region. *EVROPSKÝ ČASOPIS EKONOMIKY A MANAGEMENTU*. 2019. Vol. 5. Iss. 2. Pp. 28-38. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_2/eujem_2019_5_2.pdf (дата звернення: 05.03.2025)
3. Dualism. From: *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2024 URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/dualism#:~:text=Dualism%20holds%20that%20the%20mind,with%20all%20forms%20of%20materialism> (дата звернення: 07.03.2025)
4. Dualism. *Oxford Learners Dictionaries*. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/dualism> (дата звернення: 07.03.2025)
5. Hart W.D., Dualism, in Samuel Guttenplan (dir.), *A Companion to the Philosophy of Mind*, Blackwell, Oxford, 1996, p. 265—267
6. Kraemer-Mbula, E. and W. Wamae (eds.) (2010), *Innovation and the Development Agenda*, OECD Publishing, Paris, 2010. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264088924-en>. (дата звернення: 04.03.2025)
7. Кубіній, Н., Маргітич, В., Кубіній, В. Продуктивність праці в інтенціональній економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. (43). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> (дата звернення: 05.03.2025).
8. Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В., Завадяк Р.І. Промисловість, сільське господарство та туризм: ефективність використання людського потенціалу в стратегічних галузях регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*, 2024, 1 (63). С. 93-98.

9. Мікловда В.П. Стратегічний потенціал економічної системи: інноваційні та інституціональні механізми його активізації : монографія / за ред. В.П. Мікловди, Н.Ю. Кубіній. Ужгород, 2014. 256 с.
10. Палінчак М.М., Кубіній Н.Ю., Кубіній В.В. Компаративний аналіз ефективності підприємництва в туризмі та сільському господарстві як стратегічних галузях економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. №49. С.105-109.
11. Радіонова Л. О. Філософія: Навчальний посібник. Харків. ХНАМГ. 2006. 142 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/15089/1/%D0%A4%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%A4.pdf> (дата звернення: 07.03.2025)
12. Тищенко А., Пазюра А., Якимець І. Монізм і плюралізм - парадигми наукового мислення. КІІ ім. Сікорського. 2017. URL: <https://kumlk.kpi.ua/arch/node/1405> (дата звернення: 07.03.2025)

REFERENCES

1. Craig, E. (1998) Monism. In *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Taylor and Francis. Retrieved from: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/monism/v-1>. doi:10.4324/9780415249126-N034-1 [in English]
2. Dovba, I. (2019). Factors influencing the innovative development of the region. *EVROPSKÝ ČASOPIS EKONOMIKY A MANAGEMENTU*. 5. 2. 28-38. Retrieved from: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_2/eujem_2019_5_2.pdf [in English]
3. Dualism. From: *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2024 Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/dualism#:~:text=Dualism%20holds%20that%20the%20mind,with%20all%20forms%20of%20materialism> [in English]
4. Dualism. Oxford Learners Dictionaries. Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/dualism> [in English]
5. Hart W.D., (1996) Dualism, in Samuel Guttenplan (dir.), *A Companion to the Philosophy of Mind*, Blackwell, Oxford, 265—267 [in English]
6. Kraemer-Mbula, E. and W. Wamae (eds.) (2010), *Innovation and the Development Agenda*, OECD Publishing, Paris, Retrieved from: <https://doi.org/10.1787/9789264088924-en>. [in English]
7. Kubiniy, N., Marhitych, V., & Kubiniy, V. (2022) *Produktivnist pratsi v intentsialnii ekonomitsi*. [Labor productivity in the intentional economy]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, 43. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-81> [in Ukrainian].
8. Kubiniy N.Y., Kubiniy V.V., Zavadiak R.I. (2024). *Promyslovist, silske hospodarstvo ta turyzm: efektyvnist vykorystannia liudskoho potentsialu v stratehichnykh haluziakh rehionu* [Industry, agriculture and tourism: the effectiveness of using human potential in strategic sectors of the region] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya «Ekonomika» - Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Economy"*. 1 (63), 93-98. [in Ukrainian].
9. Miklovda V.P. (2014) *Strategichnyj potencial ekonomichnoyi systemy: innovacijni ta instytucionalni mexanizmy jogo aktyvizaciyi* [Strategic potential of the economic system: innovative and institutional mechanisms for its activation]. *Uzhgorod*. [in Ukrainian]
10. Palinchak M.M., Kubiniy N.Y., Kubiniy V.V. (2023) *Komparatyvnyi analiz efektyvnosti pidpriemnytstva v turyzmi ta silskomu hospodarstvi yak stratehichnykh haluziakh ekonomichnoho rozvytku rehionu* [Comparative analysis of the effectiveness of entrepreneurship in tourism and agriculture as strategic sectors of the economic development of the region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series International Economic Relations and World Economy*. 49. 105-109. [in Ukrainian]
11. Radionova L. O. (2006) *Filosofiiia: Navchalnyi posibnyk*. [Philosophy: Textbook] Kharkiv. KhNAMH Retrieved from: <https://eprints.kname.edu.ua/15089/1/%D0%A4%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%A4.pdf> [in Ukrainian]
12. Tyshchenko A., Paziura A., Yakymets I. (2017) *Monizm i pliuralizm - paradyhmy naukovooho myslennia* [Monism and pluralism - paradigms of scientific thinking]. КІІ ім. Сікорського - Kyiv Polytechnic Institute Retrieved from: <https://kumlk.kpi.ua/arch/node/1405> [in Ukrainian]

Отримано 10.03.2025